

Pietro Caterini (1847–?), exemplární odpůrce evolučního vzniku člověka

---

Ctirad Václav Pospíšil

Tato studie navazuje na předchozí,¹ v níž jsme věnovali pozornost tomu, jak se k problematice evolučního vzniku člověka stavělo reprezentativní italské periodikum *La Civiltà Cattolica* (= LCC) v rozmezí let 1850–1980.² Jestliže v minulém příspěvku jsme se zaměřili na přehledné mapování průběhu proměny postoje LCC ve zmíněné záležitosti, nyní se chceme detailněji věnovat vlastním myšlenkovým strukturám, v nichž se odráží kritika darwinismu a také odmítání Mivartovy teze.

Zvolili jsme záměrně dílo P. Cateriniho, protože se jedná o autora s největším rozsahem publikovaných příspěvků, které následně shrnul do velmi obsáhlé monografie. Nejprve tedy nastíníme to málo, co se nám podařilo zjistit o životě a díle tohoto odpůrce Mivartovy teze a evolutionismu obecně. Ve druhém oddílu této studie předložíme analýzu jeho monografie věnované potření transformismu.

---

¹ Srov. Ctirad V. POSPÍŠIL, „Konstantin Hasert (1851–1923), průkopník katolické recepce evolučního vzniku lidského těla,“ *Studia theologica* 18, č. 4 (2016): 47–62; Ctirad V. POSPÍŠIL, „Norbert Peters – svědek postoje katolických biblistů k hypotéze evolučního vzniku člověka na přelomu 19. a 20. století,“ *Studia theologica* 19, č. 2 (2017): 91–104; Ctirad V. POSPÍŠIL, „Johann Baptist Götsberger (1868–1958), svědek zásadních proměn postoje katolické teologie k teorii evolučního vzniku člověka,“ *Studia theologica* 19, č. 3 (2017): 61–76; Dominik OPATRŇÝ, „John Augustine Zahm ve sporu o opičí původ člověka,“ *Studia theologica* 18, č. 4 (2016): 63–81; Dominik OPATRŇÝ, „Katolický evolutionista St. George J. Mivart o původu lidského těla a duše,“ *Studia theologica* 19, č. 1 (2017): 127–141; Dominik OPATRŇÝ, „John Cutbert Hedley, biskup otevřený evoluci,“ *Studia theologica* 19, č. 2 (2017): 69–90. Pokud čtenář tápe ve věci „Mivartovy teze“, nalezne informace v právě připomenutých studiích.

² Srov. Ctirad V. POSPÍŠIL, „Periodikum *La Civiltà Cattolica* a evoluční vznik/stvoření člověka (1850–1980),“ *Studia theologica* 21, č. 1 (2019): 61–76.

1. ŽIVOT A DÍLO PIETRA CATERINIHO

F. Badiali, autor monografie o teologii stvoření na stránkách LCC, o řadě teologů, jejichž texty se objevují na stránkách LCC, podává základní biografické informace, nicméně v případě P. Cateriniho, jehož články prezentuje na několika desítkách stran, konstatuje, že se mu nepodařilo zjistit zhola nic.³ My jsme však s pomocí přátel dospěli alespoň k následujícím údajům.

Pietro Caterini se narodil dne 13. 3. 1847. Do řádu otců jezuitů vstoupil dne 2. 2. 1865. V roce 1872 byl ještě studentem teologie. Dohledatelná je také Cateriniho disertační práce, která obsahuje jeho teze z obecné teologie. Tematicky se posledně zmíněný spis rozhodně netýká předmětu našeho zájmu.⁴ Dne 15. 8. 1882 složil poslední sliby označované v jezuitské terminologii jako „gradus“. Působil mimo jiné také jako „*grammaticus*“, tedy učitel latiny. Následně byl začleněn do sboru redaktorů a autorů publikujících v LCC. Je nám dále známo, že například v roce 1886 zastával funkci postního kazatele.⁵ V roce 1888 působil v řádovém domě v Boloni, který patřil k římské provincii řádu. V následujícím roce 1889 se o něm již v katalogu jezuitského řádu nehovoří, protože byl propuštěn z řad jezuitů. O důvodech jeho odchodu se můžeme pouze dohadovat, protože o této záležitosti nemáme žádné ověřené informace. Poté se o něm nikde v nám dostupných pramenech nehovoří.

Vedle již připomenuté disertační práce a celkem třiceti sedmi článků zaměřených proti transformismu, které vydala LCC v letech 1878–1884, je třeba zmínit monografii, kterou tento autor vypracoval na základě již zmíněných časopiseckých publikací: *Dell'Origine dell'Uomo secondo il Transformismo. Esame Scientifico – Filosofico – Teologico*.⁶ Dlužno pozname-

³ Na straně 114 v předlouhé poznámce, kde je na bezmála třech stranách knihy obsažen výčet mnoha článků, které Caterini publikoval v LCC, nacházíme toto vyjádření: „O Pietru Caterinim jsme nenalezli žádné biografické údaje.“ Srov. FEDERICO BADIALI, „*Vivere una doppia cittadinanza*“. *La teologia della creazione nei quaderni de „La Civiltà Cattolica“*, EDB: Bologna 2013, s. 114.

⁴ PETRUS CATERINI SJ, *Theses ex universa theologia quas in Collegio Lavallienso S.J. defendet P. Petrus Caterini eiusdem Societatis VII kal. jul. MDCCCLXXVII*, Lavallii: Typis A. Mary-Beauchêne, 1877, 77 stran. Jedná se o celou řadu tezí k jednotlivým tématům v zásadě celé dogmatiky bez poznámkového aparátu.

⁵ Srov. *Catalogus dispersae Romanae provinciae Societatis Iesu*, Typ. Polyglotta S. C. De Propaganda Fide: Romae 1886.

⁶ Pietro CATERINI S. I., *Dell'Origine dell'Uomo secondo il Transformismo. Esame Scientifico – Filosofico – Teologico*, Prato: Typografia Giachetti Figlio e C., 1884, V–X plus 383 stran.

nat, že F. Badiali tuto monografii ve svém spisu neanalyzuje ani necituje, a přitom se jedná o přepracované a definitivní znění toho, co má počátek v oněch několika desítkách článků uveřejněných v LCC. Již enormní počet článků a specializovaná monografie, která se týká našeho tématu, ospravedlňuje naši volbu tohoto autora jako příkladu horlivého odpůrce nejen transformismu, ale také Mivartovy teze.

2. ANALÝZA CATERINIHO KNIHY O TRANSFORMISTICKÉ VERZI VZNIKU ČLOVĚKA Z ROKU 1884

Vzhledem k předchozí prezentaci názorového vývoje velmi významného italského katolického periodika *La Civiltà Cattolica* v oblasti postoje katolické teologie k evolučnímu vzniku člověka umíme již velmi dobře zařadit autora, o jehož díle nyní chceme pojednat. Jestliže se zaměřujeme na průkopníky přijetí Mivartovy teze katolickou teologií, pak je jistě nanejvýš spravedlivé zacílit nyní naši pozornost také na přední dílo z pera jejich odpůrců. Ve třech následujících pododdílech se zaměříme na příslušné části analyzované monografie. Součástí každého pododdílu bude také vyhodnocení v podobě dílčího závěru.

2.1 Úvod a první část věnovaná kritice transformismu na poli přírodních věd

Již v úvodu zmíněné monografie nás P. Caterini upozorňuje, že zde shrnuje svou práci obsaženou v četných člancích vydaných na stránkách LCC, nicméně také podotýká, že psát studii a vytvořit knihu jsou dvě věci, a proto nyní předkládá definitivní výraz svého myšlení ve věci evoluce.⁷ Již na samém počátku svého snažení nás autor nenechává absolutně na pochybách, jaký je jeho postoj, což může vyznívat do jisté míry jako ideologická předpojatost. Caterini stejně jako autoři LCC v 19. století a v prvních desetiletích následujícího věku nerozlišuje mezi evoluční koncepcí vzniku druhů i člověka a materialismem,⁸ což je podle našeho soudu ne zcela přesné, protože evoluční myšlení nemusí být

---

⁷ Srov. tamtéž, s. IX.

⁸ Srov. tamtéž, s. V.

vždy a za všech okolností ateistické. Caterini ihned ostře útočí, když tvrdí, že evoluční koncepce člověka se líbí těm, kdo chtějí ospravedlňovat své sexuální choutky.⁹

Monografie je rozčleněna na tři části. První se zabývá kritikou evolucionismu na rovině přírodních věd a do jisté míry také v té době se rodící prehistorické archeologie. Jedná se především o konfrontaci názorů různých přírodovědců, kteří tehdy promítali do svých závěrů vlastní světónázorové zaměření.¹⁰ Druhá partie je věnována kritice evolucionismu z hlediska filosofie.¹¹ Konečně poslední pasáž pohlíží na danou problematiku z hlediska teologie.¹² Určitě není bez zajímavosti, že oblast přírodní vědy zaujímá zhruba dvě třetiny rozsahu celého díla.

Věnujme tedy pozornost nejrozsáhlejší, první pasáži, v níž se autor potýká s přínosy moderní biologie, paleoantropologie a prehistorické archeologie. V první kapitole autor prezentuje transformismus a jasně dokládá, že tyto názory se objevovaly již hluboko v 18. století. Dozvídáme se o De Mailletovi (1659–1748), Robinetovi, zejména pak o Buffonovi, který v 18. století kolísal mezi transformismem a fixismem.¹³ Následuje prezentace lamarckismu a darwinismu.¹⁴ Caterini také podtrhuje logickou následnost mezi první monografií Ch. Darwina z roku 1859 a jeho druhým světodějným spisem z roku 1871. Z toho, co tento anglický vědec řekl o vzniku druhů, jasně vyplývalo, že v posledním důsledku mířil na evoluční vznik člověka.¹⁵ Proto také odpůrci druhé teze musejí podle Cateriniho odmítat velmi rezolutně již tu první, která k oné druhé nevyhnutelně vede. Zkrátka a dobře, o živočišné a rostlinné druhy jde až na posledním místě, jedinou a zcela zásadní je antropologická problematika.

Druhá kapitola odmítá velmi dlouhou dataci existence člověka na Zemi. Italský odpůrce evoluce tvrdí, že v osmdesátých letech předminulého století datace stáří lidstva mezi vědci kolísala mezi dvaceti a osmi

⁹ „... si grandemente piaceva a coloro, che senza Dio e senza legge ripongono ogni felicità nel ravvolgersi incessantemente nel turpe brago del vivere animalesco.“ – „... se velmi líbila těm, kdo bez Boha a zákona kladou veškerou blaženost v ustavičném povalování se v hnusném blátě živočišnosti.“ Tamtéž, s. V. Všechny překlady citovaných úryvků jsou naše. Dlužno podotknout, že italština osmdesátých let předminulého století byla poněkud odlišná od té, na kterou jsme zvyklí dnes.

¹⁰ Srov. tamtéž, s. 1–232.

¹¹ Srov. tamtéž, s. 233–294.

¹² Srov. tamtéž, s. 295–380.

¹³ Srov. tamtéž, s. 1–4.

¹⁴ Srov. tamtéž, s. 5–23.

¹⁵ Srov. tamtéž, s. 21.

sty tisíce lety, on sám však zásadně odmítá, že by lidstvo mělo existovat více než sto tisíc let, spíše to bylo podle něho mnohem méně.¹⁶ Je zajímavé, že Caterini netrvá na celosvětové potopě a „spokojuje se pouze“ s regionálními záplavami.¹⁷ Následuje prezentace nálezů prehistorických lidí, o nichž se tehdy hovořilo: jeskyně v Neanderově údolí, jeskyně v Engis (Belgie).¹⁸ Není třeba zastírat, že Cateriniho odmítání třetihorního člověka, o kterém se tehdy hypotetizovalo, je zcela oprávněné, protože dnes by se něco podobného na základě paleolitických vykopávek na půdě Evropy žádný vědec neodvážil tvrdit.¹⁹ Zpochybňuje se také datační metoda stavějící na stratigrafii a uvádějí se některé omyly, k nimž v počátcích paleoantropologie skutečně docházelo.²⁰ Následuje kritika evolucionismu na základě geologických nálezů, které neprokazují přechodové formy, nýbrž spíše náhlé mizení jednoho typu fauny a flóry spjaté s nástupem jiného typu,²¹ což je argumentace zcela oprávněná. Caterini také striktně odmítá dělení dějin na dobu kamennou, bronzovou a železnou.²² Při hodnocení tohoto postoje jsme dnes sice poněkud na rozpacích, nicméně se zdá, že počátkem osmdesátých let předminulého století bylo možno takovéto pochybnosti ještě tolerovat.

Třetí kapitola je vyhrazena kritice lamarckismu.²³ Nehledě k tomu, že dnes zřejmě těžko někdo bude zastávat Lamarckovy hypotézy v jejich původní podobě, zdá se být vhodné připomenout argument týkající se transformismu jako takového. Caterini podotýká: Mělo-li docházet k mutaci druhů v minulosti, proč nic podobného nesledujeme v současnosti?²⁴ Transformismus nemůže obstát bez variability druhů, kteroužto skutečnost ale podle Cateriniho transformisté nikterak neprokázali.²⁵

Čtvrtá hlava první části je věnována kritice Darwinovy hypotézy o proměnlivosti druhů a zejména Darwinem postulovaných hybných pák vývoje, totiž přirozeného výběru, zápasu o přežití a pohlavního vý-

---

¹⁶ Srov. tamtéž, s. 24.

¹⁷ Srov. tamtéž, s. 30.

¹⁸ Srov. tamtéž, s. 31–32.

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 35.

²⁰ Srov. tamtéž, s. 63.

²¹ Srov. tamtéž, s. 49.

²² Srov. tamtéž, s. 59nn.

²³ Srov. tamtéž, s. 74nn.

²⁴ Srov. tamtéž, s. 97.

²⁵ Srov. tamtéž, s. 103.

běru.²⁶ Protiargument týkající se přirozeného výběru není rozhodně ani dnes něčím, co bychom měli brát na lehkou váhu. Lidé chovají různé druhy živočichů, pěstují všemožné druhy rostlin a šlechtí je křížením po dlouhá staletí, nepodařilo se jim však tímto způsobem přivést na světlo světa žádný nový druh, nýbrž pouze variety v rámci daného druhu.²⁷ Je jisté, že poctivý zastánce přirozeného výběru by měl právě vyslovenou námitku brát velmi vážně a následně se snažit na ni také slušně a věcně odpovědět. Abychom neprodlužovali naši analýzu více, než je nezbytně nutné, můžeme konstatovat, že Caterini odmítá proměnlivost druhů jako něco neprokázaného a nadto se staví zcela zamítavě především k příčinám tohoto pohybu, jak je postuluje Ch. Darwin.

Jen pro úplnost si dovolíme konstatovat, že o proměnlivosti biologických druhů dnes asi žádný soudný člověk nepochybuje. Víme, že za vznikem nového druhu stojí rekombinace v genomu představitelů původního druhu. Otázkou ale stále je, proč a jakým způsobem v přírodě ke zmíněnému jevu dochází. Druhovát transformace je fakt, její mechanismy v přírodě jsou pro nás stále do značné míry záhadou. U dvou-pohlavních druhů asi ke zmíněné proměně genomu s největší pravděpodobností nebude docházet jen na základě tak zvaného přirozeného a pohlavního výběru.

Pátá kapitola první partie námi sledované knihy se konečně přímo zabývá problematikou evolučního vzniku člověka. Hned na počátku se dozvídáme, proč Caterini i ostatní autoři LCC s takovou rozhodností odmítali evoluci v oblasti fauny a flóry:

Jestliže celý komplex příčin, které před nás staví transformisté, aby tak odůvodnili zrod, rozvoj a proměnlivost druhů, je částečně chimérický, částečně nedostačující k tomu, aby produkoval ony efekty, jak si přeje Lamarckova a Darwinova škola, pak je nám jako bezprostřední důsledek jasné, že původ člověka není a ani nemůže být takový, jak by si přáli transformisté.²⁸

²⁶ Srov. tamtéž, s. 104nn.

²⁷ Srov. tamtéž, s. 110.

²⁸ Tamtéž, s. 156: „Se tutto quel complesso di cause, posteci innazi dal traformismo per renderci ragione del nascere, svolgersi e tramutarsi delle specie, è in parte chimerico, in parte insufficiente a produrre quegli effetti, che pur si vorrebbero dalla scuola del Lamarck e del Darwin; egli è dunque chiaro per immediata conseguenza che l'origine dell'uomo non è e non può essere quella, che cotanto piacerebbe ai trasformisti.“

Dlužno podotknout, že v této kritice darwinismu jako způsobu vysvětlování druhové transformace Caterini nebyl rozhodně sám a našel by řadu souhlasících i v oboru přírodních věd.²⁹

Následně se připomíná definice člověka jako „*animal rationale*“ a podtrhují se, jak to bývalo obvyklé u odpůrců darwinismu v oné době, výrazné tělesné odlišnosti mezi člověkem a opem: ruce, mozek, lebka. Pak následují difference fyziologického rázu. Nejvíce práce má ale Caterini zcela evidentně s embryologickým argumentem.³⁰

Italský odpůrce evolucionismu prezentuje tezi, podle níž lidský zárodek v prenatalním věku prochází vlastně analogicky vývojem svého vlastního druhu. Jedná se o zákon paralelismu mezi ontogenezí a fylogenezí, kterým chtěli transformisté dokládat pravdivost své hypotézy. S tímto postupem bývá v odborné literatuře dodnes spojováno jméno německého přírodovědce E. Haeckela³¹. Caterini musí uznat, že postupný vývoj lidského plodu je vědecky prokázaná záležitost.³² Horlivý příspěvatel do LCC dokonce připouští, že člověk jako rozumem obdařený živočich má na rovině logiky cosi společného s ostatními živočišnými druhy, a proto se jako embryo podobá nižším živočišným formám. To

²⁹ Emanuel Rádl k tomu na počátku dvacátého století výslovně říká: „Angličané darwinismus založili, Němci jej vybudovali – a posléze jej také vyvrátili. Mocí, která darwinismus zničila, byla víra v rozum (zákonitost). Darwinova teorie, která zavrhovala víru v zákonitost organického světa a pokládala veškeré dění za nakupení náhod, sice na nějaký čas oslnila svět, ale brzy se probudila snaha překonat ji vírou v zákonitý vývoj; a tento směr rozmáhal se stále více.“ Emanuel RÁDL, *Dějiny biologických teorií novověku II. Dějiny evolučních teorií v biologii 19. století*, Academia: Praha 2006 (původní německé vydání 1909), s. 392. Srov. také tamtéž, s. 404.

³⁰ Srov. tamtéž, s. 175nn.

³¹ Ontogenetický argument, který měl svědčit ve prospěch fylogeneze lidského druhu, nacházíme již v Haeckelových přednáškách pro širší odbornou i laickou veřejnost v Jeně ze školního roku 1867–1868. Srov. Ernst HAECKEL, *Natürliche Schöpfungsgeschichte*, 12. vydání, Berlin – Leipzig: Walter de Gruyter and Co., 1920. Přednáška číslo 30 pojednává o důkazech ve prospěch evolučního vzniku člověka, srov. s. 616–634. Haeckel používá výraz „*ontogenie*“. Určitě není nezajímavé, že zmíněný autor chtěl na základě uvedeného principu dokladovat nejenom evoluční původ lidského těla, ale také vznik lidské duše, protože na každém člověku je vidět postupný a dlouhý rozvoj jeho duševních schopností; srov. tamtéž, s. 627n.

Zájem, jaký tato monografie vyvolávala minimálně v Německu, je patrný z toho, že se dočkalo během více než šedesáti let od svého vzniku dvanácti edicí. V předmluvě k dvanáctému vydání Heinrich Schmidt oprávněně konstatuje, že se jedná o klasické dílo z oboru evolucionistické nauky (srov. tamtéž, s. V). Toto vydání spatřilo světlo světa rok po autorově odchodu z našeho světa.

³² Srov. CATERINI S. I., *Dell'Origine dell'Uomo*, s. 180.

však podle něj neznamená, že by se uvedený způsobem dal ospravedlnovat transformistický vznik člověka.³³ Závěr této pracné argumentace je následující:

Jestliže zárodečně anebo virtuálně shledáváme tyto odlišnosti, pak z toho vyplývá, že lidské embryo, byť se jako takové nejeví, bylo vždy embryem podstatně odlišným do embrya psa nebo opice. Platí-li princip přijímaný transformisty, že totiž tatáž příčina produkuje tentýž důsledek, pak rovněž musí platit i opačný axiom, totiž že dvě příčiny substantiálně odlišné musejí vždy produkovat dva důsledky také podstatně odlišné. Jestliže tedy dva efekty jsou podstatně odlišné a jestliže substantiálně rozdílné jsou také generující příčiny, pak se muži vědy musí přičít uvěřit tomu, že kvůli nějaké nejasné a dočasné podobnosti lze věřit, že ten, kdo vykazuje mnohem komplexnější organizaci a kdo je ve svém bytí mnohem dokonalejší, by byl svazky reálné pokrevnosti spjat s tvorem, jenž vykazuje jednodušší strukturu a jehož existence je méně dokonalá, a že první není nic jiného než určitá transformace toho druhého.³⁴

Caterinimu nezbyvá než uznat, že určitá podobnost mezi fázemi vývoje lidského plodu a nižšími živočišnými druhy existuje, jak již bylo konstatováno. Není nám ale dost jasné, jaký je rozdíl mezi podobností na bázi pouhé logiky a podobností reálnou. Závěr podle našeho mínění vykazuje platnost pouze na rovině etiky, protože zahubit lidský plod, byť ve fázi vývoje připomínající nižší formu života, je skutečně vždy zahubením lidského plodu, přerušením života člověka v jeho prenatalní fázi. Jak vidno, právě tento argument ve prospěch evolučního vzniku lidského rodu je v podání elitního odpůrce evoluce a Mivartovy teze odstraňován z cesty spíše nepřesvědčivě.

³³ Srov. tamtéž, s. 181.

³⁴ Tamtéž, s. 186. – „Ma se in germe o virtualmente ritrovandosi già le dette differenze, ne conseguita che l'embrione dell'uomo, comunque non apparisse tale, era pur sempre un embrione sostanzialmente diverso dall'embrione del cane o da quello d'una scimia. Perciocchè siccome é vero il principio abbracciato dai trasformisti, che una medesima causa produce il medesimo effetto, così deve essere vero anche l'assioma contrario, che cioè due cause sostanzialmente diverse devono produrre effetti sostanzialmente differenti. E se i due effetti sono sostanzialmente differenti, e se sostanzialmente sono pur differenti le loro cause generatrici, è egli da uno scienziato l'ostinarsi a credere che, a cagione di qualche ambigua e temporaria simiglianza, il più complesso nella sua organizzazione, il più perfetto nel suo essere è congiunto per i legami d'una filiazione reale con l'essere più semplice nella sua struttura, meno perfetto nell'essere, e che il primo non è altro che una trasformazione del secondo.“

Poslední kapitola první části nese ne právě adresný titul.³⁵ Caterini nyní útočí na velmi slabé místo tehdejšího transformismu, který nesl rysy dobového rasismu, když jeho představitelé tvrdili, že současné lidstvo se skládá z vyvinutějších a méně vyvinutých lidských druhů.³⁶ Caterini používá jasného argumentu proti tomuto dělení lidstva na různé kategorie lidí a „podlidí“: „Plození vydává svědectví o druhu.“³⁷ Ačkoli jsou lidští jedinci velmi odlišní co do jazyka, kultury, zvyků, náboženství, dokonce i tělesných proporcí, přece mohou jedinci různých lidských populací plodit prostřednictvím vzájemného spojení potomstvo, které je zase dále plodné, takže všichni dnes na zemi žijící lidé patří evidentně k jednomu lidskému druhu. Navíc všichni lidé mají stejné esenciální znaky jako užívání rozumu, mravní vědomí a tak dále.³⁸ Tento závěr by dnes podepsal zřejmě každý slušný člověk a ani současní vědci by proti tomu nevznášeli námitky. V této věci je Cateriniho pozice správná, prozíravá a nadčasově přijatelná, protože hájí důstojnost každého člověka a jasně odmítá vyhraněný rasismus, který nakonec – jak víme – vede k děsivým důsledkům v podobě vulgárního sociálního darwinismu. Mimochodem i na počátku 19. století E. Rádl konstatuje, že teologie se stala ve sporu s darwinismem obhájkyní lidské důstojnosti.³⁹

Následuje hodnocení různých odlišností mezi populacemi, jako je barva kůže, což je podle Cateriniho důsledek pouhé pigmentace.⁴⁰ Ná-

³⁵ „Ultime induzioni e nuovi asserti in pro dell'uomo bestia.“ – „Poslední indukce a nová tvrzení ve věci člověka – zvířete.“ Tamtéž, s. 199.

³⁶ Srov. tamtéž, s. 200.

³⁷ „La generazione rende testimonianza della specie.“ Tamtéž, s. 200.

³⁸ „Gli uomini sparsi con tanta varietà sopra tutta quanta la terra appartengono tutti ad una medesima specie: 1 – preché essi accoppiandosi insieme si riproducono sempre con fecondità ognor crescente nella loro prole, il che non può avvenire tra individui di differenti specie; 2 – preché in nessuna delle umane famiglie può designarsi una differenza essenziale circa i caratteri che devono esser propri dell'uomo.“ – „Všichni lidé rozptýlení v tak velké rozličnosti po celé zemi patří k jednomu a témuž druhu: 1 – protože když se spojí v páru mezi sebou, mají vždy plodné potomstvo, k čemuž nemůže docházet mezi individui různých druhů; 2 – protože v žádné z lidských rodin nelze shledat nějakou esenciální odlišnost týkající se charakteristik vlastních člověku.“ Tamtéž, s. 207.

³⁹ „Jelikož Darwinův odpor vůči teologii nebyl na výši kontinentálního vědění, byl boj darwinistů proti církvi velmi povrchní. Darwinisté nepřinesli kromě empirického názoru na svět nové důvody pro nevíru a způsobili hlubším odpůrcům ortodoxie nemálo obtíží: dali církvi výhodu, že se stala oficiální obhájkyní mravních ideálů a filosofických hodnot.“ RÁDL, *Dějiny biologických teorií novověku II.*, s. 188.

⁴⁰ Srov. CATERINI S. I., *Dell'Origine dell'Uomo*, s. 210.

sleduje hodnocení odlišných tvarů hlavy a průměrného obsahu mozkovny. Pokud jde o pestrout škálu lidských jazyků, Caterini tvrdí, že je vědecky jistý jejich jednotný prapůvod.⁴¹ Na první pohled paradoxně je v souladu s údaji dnešní paleogenetiky také Cateriniho odmítání polygenismu, o nějž rasisté v posledních desetiletích předminulého století opírali své teorie o rozličných lidských druzích.⁴²

Formace odlišností jednotlivých populací se vysvětluje působením prostředí, stravy⁴³ a geografického rozptýlení lidí.⁴⁴ Podtrhuje se ale, že tyto varianty člověčenství nikdy nepřekročily a nepřekročí hranice jediného lidského druhu.⁴⁵

Nyní přistoupíme k dílčímu hodnocení Cateriniho výkonu v první části jeho monografie. Obecně je třeba upozornit na to, že Caterini velmi pilně cituje dobové přírodovědce, a to jak zastánce evolučního vzniku člověka, tak jejich oponenty, což jasně dokládá, že ani dobová přírodní věda nebyla v dané věci zajedno a že darwinismus byl v posledních desetiletích předminulého století věcí bouřlivé diskuse nejenom mezi teology a přírodovědci, ale také v rámci přírodních věd samotných.

Jestliže některé argumenty proti evolučnímu vzniku člověka v nás vyvolávají otazníky, jedná se především o odmítání dlouhé datace trvání lidstva, zavrňování periodizace pravěku na dobu kamennou, bronzovou a železnou, pak některé další jsou překvapivě jasnozřivé a uchovávají si svou platnost i dnes. Jedná se zejména o obhajobu jednoty lidského rodu a odmítání jakékoli formy vyhraněného rasismu. Rovněž nesouhlas s polygenismem není ani z dnešního hlediska čímsi striktně zavrženíhodným,⁴⁶ vždyť moderní paleogenetika hovoří o jediném společném původu všech dnešních lidí ve východní Africe zhruba před sto padesáti až dvěma sty tisíci lety. Rovněž argumenty ohledně „stálosti biologického druhu“, jehož hranice se lidem po tisíciletém šlechtění ni-

⁴¹ Srov. tamtéž, s. 215.

⁴² Srov. tamtéž, s. 216.

⁴³ Srov. tamtéž, s. 223–228.

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 228–231.

⁴⁵ Srov. tamtéž, s. 218.

⁴⁶ „Il fatto dunque della reale dispersione e del reale propagamento di tutta quanta l'umana famiglia da un punto solo della terra, non che esser contraddetta dalla scienza, è anzi da questa meravigliosamente dichiarato e sostenuto.“ – „Tudíž skutečnost reálného rozptýlení a reálného rozšíření celé lidské rodiny z jediného bodu země rozhodně není vědou vyvrácena, ba spíše ji věda podivuhodně zastává a podporuje.“ Tamtéž, s. 231. Tvzení o vědě, která potvrzuje rozšíření lidstva z jednoho bodu země, bylo v Cateriniho době poněkud „silácké“, dnes by ale našlo oporu ve výdobytcích paleogenetiky.

kdy nepodařilo u pěstovaných rostlin a chovaných živočichů překročit, nejsou bez významu.

Největší potíž činila Caterinimu teze o paralelismu mezi fylogenezí a ontogenezí. Zde je jeho odůvodnění nejslabší a uchovává si přesvědčivost pouze na rovině etiky, není už tak věrohodná, když se jedná o odmítnutí příbuznosti člověka s ostatními živočišnými druhy na planetě Zemi, a Caterinimu samotnému to muselo být více než jasné.

Určitě je zřejmé, že hlavní starostí našeho autora je důstojnost člověka, kterou se snaží všemi prostředky obhajovat proti tezi, podle níž by člověk měl být pouze poněkud vyvinutější zvíře. V tomto jeho snažení jsme s ním i po více než sto třiceti letech zajedno, byť v postoji k transformismu a zejména k otázce vzniku/stvoření lidského těla s ním kvůli mnohem dokonalejším údajům z oblasti paleoantropologie a paleogenetiky nemůžeme souznít. Určitě se ale ukazuje, že četba takovýchto děl má svůj význam i dnes.

2.2 Problematika evoluce z filosofického hlediska

Ač se to může zdát paradoxní, filosofická pasáž se zdá být jednodušší než ona předchozí, protože jádrem celé argumentace zejména v první kapitole druhé části je následující myšlenka:

Přirozenému světlu lidského rozumu je zřejmé, že neexistuje efekt bez reálné a přiměřené příčiny. Nuže tedy transformismus druhů nedělá nic jiného, než že klade efekt bez reálné a přiměřené příčiny.⁴⁷

Z uvedeného důvodu se Caterinimu zdá být neuvěřitelné, že anorganická hmota by sama ze sebe zplodila živou hmotu, organická materie smyslové tvory a smysloví tvorové zase člověka.⁴⁸ Z nižšího přece samovolně nevznikne vyšší, komplexnější, dokonalejší. Za nerespektování tohoto metafyzického principu pak Caterini ostře kritizuje R. Caverniho, který podle něj zcela neoprávněně doporučuje věřícím Darwinovo dílo.⁴⁹

⁴⁷ Tamtéž, s. 234: „È evidente al lume di ragione naturale che non può darsi effetto senza una causa reale e proporzionata. Ora il trasformarsi delle specie altro no fa se non porre un effetto senza la sua cagione reale a proporzionata.“

⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 236.

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 239.

Následuje vysvětlení nemožnosti vzniku lidské duchové duše z duše čistě animální.⁵⁰ Lidská duše je nemateriální, protože takové jsou její operace, a proto nemůže platit, že tato duše by povstala samovolně z materiálního a organického světa.⁵¹ Duše člověka tedy může mít jediný původ, a to bezprostředně v Bohu.⁵² Uvědomme si, že zastánci Mivartovy teze by právě uvedené úvahy bez váhání podepsali. Jde tu v zásadě o obhajobu transcendence člověka vůči materiálnímu i organickému světu.

Caterini tohle dobře ví, a proto se ihned vyslovuje velmi ostře také proti těm zastáncům transformismu, kteří přijímají možnost vzniku lidského těla evolucí a současně hovoří o skokovém oduševnění lidského předka ze strany Boha.

A nestojí za to pokoušet se obcházet jasné důsledky transformismu tím, že se v nejlepším slova smyslu zjemňuje a tvrdí se: Za předpokladu, že lidská duše je stvořena Bohem, lze připouštět, aniž by se to přičilo zdravé filosofii, že lidské tělo a jeho organismus lze pojímat jako poslední efekt vývoje organismu nějakého nižšího živého tvora.⁵³

Základním argumentem proti tomuto uzpůsobení transformismu je jednota těla a duše, která je esenciální formou těla a jeho vitální silou. Na metodologické rovině však vyvstává otázka, zda nedualistické pojmání člověka můžeme hodnotit jako čistě filosofickou tezi, protože tato antropologická konstanta židovské a křesťanské antropologie jasně vychází z biblického zjevení. Zároveň je ale jasné, že hlavním záměrem italského odpůrce evoluční koncepce vzniku člověka je i nyní obhajoba lidské důstojnosti.⁵⁴ Caterini rovněž zcela pravdivě podotýká, že sami

⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 243.

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 252.

⁵² Srov. tamtéž, s. 253.

⁵³ „E non vale punto il tentare di eluderne la stringente efficacia col temperare in miglior senso il trasformismo e col dire che, posto che nell'uomo l'anima sia creata da Dio, può nondimeno sempre ammettersi senza ripugnanza filosofica che il suo corpo e il suo organismo abbiano a concepirsi come l'ultimo termine di svolgimento dell'organismo d'un essere vivente inferiore.“ Tamtéž, s. 254.

⁵⁴ Dějiny dokládají, že dualistická koncepce člověka napojená na reinkarnacionismus může mít děsivé praktické důsledky. Zabíjení postižených, Židů, Romů, Slovanů je pak totiž možno vykládat jako osvobození lidských duší z neblahé situace jejich nynějších nešťastně pokřivených těl a umožnění jejich budoucích „mnohem lepších“ reinkarnací. Mělo by být evidentní, že judaistické a křesťanské podtrhování jednoty lidské bytosti, která sestává z duchovní a tělesné vrstvy, ospravedlňování podobných nelidských zásadně vylučuje. Uvedené vpravdě šílené možné nejzazší důsledky

transformisté toto vylepšení jejich hypotézy nikdy nepřijali a hledí na něj s opovržením.⁵⁵ To bohužel platí i dnes. Důvodem tohoto nejen odmítání, ale dokonce někdy až opovrhování snahou teologů není nic jiného než zcela odlišná světonázorová orientace některých přírodovědců, kteří ovšem tento svůj postoj nikdy nebudou moci prokázat prostředky, které jim dává k dispozici jejich přírodověda. Spor mezi materialistickou a teistickou koncepcí evolučního vzniku člověka rozhodně nesmí být vnímán jako střet mezi teologií a přírodní vědou, nýbrž výlučně jako kontroverze dvou interpretací, v jejichž pozadí stojí protichůdné světonázory. Jedná se tudíž o soupeření na poli vyhrazeném filosofii.

Ve druhé kapitole druhé části se pojednává o zásadních odlišnostech mezi lidskou duší a duší animální.

Nuže tato substanciální forma není v člověku ničím jiným nežli samotná duše, která však zahrnuje v sobě tři rozličné principy života, a proto je současně nejenom vegetativní a senzitivní, ale také intelektivní. ... V důsledku čehož se člověk nemůže považovat za potomka nějakého zvířete a ještě méně pouze za vyšší stupeň dokonalosti, k níž by mohla dospět sama hmota.⁵⁶

Darwin podle Cateriniho chtěl pokud možno minimalizovat předěl mezi duševními schopnostmi rozvinutějších živočichů a člověka, a proto hypotetizuje, že živočichové určitým způsobem myslí.⁵⁷ Koneckonců s touto tendencí se setkáváme i dnes v některých publikacích z oblasti etologie, například lidoopů. Caterini poctivě přiznává, že vyšší savci mají emoce, komunikují, žijí ve společenstvu. Není jim ale nikdy možno připisovat ideje, soudy a rozvažování. Nikdy nebudou schopni indukce a dedukce.⁵⁸ Redukce lidského myšlení na pouze smyslovou stránku psychiky je podle Cateriniho starý omyl sensualistů, mezi nimiž jsou jmenováni dávní řečtí filosofové, jako například Démokritos, a dále na-

---

dualistické a reinkarnacionistické koncepce člověka si v předminulém století velmi pravděpodobně nikdo nebyl s to vůbec představit.

⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 255.

⁵⁶ „Or la detta forma sostanziale altro no è nell'uomo se non la sua anima medesima, la quale però, raccogliendo nell'unità tre distinti principi di vita, è al tempo stesso non pur vegetativa e sensitiva, ma anche intelletiva. ... e conseguentemente l'uomo non può riguardarsi come discendenza d'una bestia e molto meno come il supremo grado di perfezione, a cui possa arrivare la materia.“ Tamtéž, s. 256.

⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 257. Má se jednat o 2. a 3. kapitoly Darwinovy monografie o původu člověka z roku 1871.

⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 258.

příklad Locke. Zmíněné pobloudění není nic jiného než důsledek materialismu. Italský jezuita v dané souvislosti odkazuje na jistého doktora Haffnera a jeho knihu o moderním materialismu, odkud přejímá jeho následující velmi břitkou kritiku:

... ať materialisté sami poctivě a věrní svým zásadám ve svém vlastním myšlení přestanou operovat těmi idejemi a představami, které nepocházejí ze smyslů. Je-li veškeré poznání pouze smyslové, pak je třeba odhodit ideu věčnosti, nekonečna; nechť se odstraní koncepty krásna, dobra a pravdivosti; pryč s ideou příčiny a důsledku. Nechť je vyhoštěna idea bytí a existence, to samé platí dokonce i o ideách síly a hmoty.⁵⁹

Je-li materialismus systémem abstraktních idejí, pak evidentně předpokládá vyšší intelektivní funkce lidského ducha, a proto se popíráním ducha nevyhnutelně dostává do rozporu sám se sebou.⁶⁰ Nezapomínejme na to, že daná myšlenka zaznívá v kontextu kritiky sensualismu, který vnímá lidské intelektuální výkony jen jako modifikaci smyslového poznání.

Třetí kapitola druhé části⁶¹ je pokračováním polemiky proti „myšlení živočichů“. Caterini ostře kritizuje prvního italského zastávce Mivartovy teze R. Caverniho, i když posledně jmenovaný ve své knize z roku 1877 Mivarta výslovně nejmenuje, za to, že ve snaze podtrhnout odlišnost mezi člověkem a vyššími živočichy upírá posledně zmíněným právě smyslové vnímání a citění, ba dokonce tvrdí, že živočichové jsou pou-

⁵⁹ „... che i materialisti stessi onestamente e lealmente rinunzino nel loro proprio pensare a tutte quelle idee ed immagini, che dai sensi non vengono. Se ogni conoscenza è sensibile, si tolga via dunque l'idea dell'eterno, dell'infinito; si tolgano i concetti del bello, del buono e del vero; l'idea del principio e della conseguenza. Sia bandita l'idea dell'essere e dell'esistere, e perfino le idee della forza e della materia.“ Tamtéž, s. 267.

⁶⁰ V dané souvislosti není rozhodně nezajímavé, že na vnitřní rozporuplnost materialistické ideologie dokonce se samotnou ideou vývoje a pokroku poukazoval na sklonku 19. století T. G. Masaryk: „Odkud pochází historický a kosmický vývoj a nejen vývoj, nýbrž také pokrok, a kam tento pokrok vede? Tato otázka je pro materialismus osudná. Já jsem totiž toho názoru, že předpoklad zákonného vývoje v historii a v přírodě materialismus a ateismus vylučuje.“ Tomáš G. MASARYK, *Otázka sociální I*, Praha: Masarykův ústav AV, 2000, s. 196. Idea vývoje a pokroku, o níž hovoří Masaryk, předpokládá právě ony gnozeologické struktury, o nichž se hovoří výše v textu nad čarou. S tímto výrokem našeho pozdějšího prvního prezidenta je vhodné propojit výrok českého filosofa a přírodovědce E. Rádl, který jsme citovali výše; srov. RÁDL, *Dějiny biologických teorií novověku II.*, s. 392, a také tamtéž, s. 404. Srov. výše pozn. č. 28.

⁶¹ Srov. CATERINI S. I., *Dell'Origine dell'Uomo*, s. 273nn.

ze biologické stroje.⁶² Důvod Caverniho hodnocení smyslového poznání živočichů tkví v tom, že podle A. Rosminiho, jehož se Caverni přidržuje, mezi smyslovým a rozumovým poznáním je rozdíl pouze logický, a nikoli reálný, jak se domnívají někteří filosofové.⁶³ Pokud Caverni neuznává reálnou distinkci mezi smyslovým a rozumovým poznáním, pak při podtrhování odlišnosti lidské duše od oné zvířecí musí neúměrně snížit kvalitu zvířecí psychiky. V této věci se Caverni určitě mýlil a Cateriniho kritice daného postoje je třeba přitakat i dnes.⁶⁴ Caterini správně tvrdí, že smyslový živoch poznává ono materiální, konkrétní, přítomné a vnímá i změny předmětů, jež recipuje smysly. Na to vše pak reaguje také emotivně.⁶⁵ Živočich ale nikdy nebude schopen abstrakce, indukce a dedukce. Dodejme, že lidoopi nejsou podle nám současných etologických výzkumů schopni analogického myšlení, jakým se vyznačují lidé.

Caterini se zabývá také jazykem zvířat a lidí a rozlišuje mezi přirozenou řečí a umělou, artikulovanou řečí.⁶⁶ Řečeno jinak, zvířata mají hlas, lidé mají slovo.⁶⁷ Dnes ovšem na základě empirie víme, že šimpanzi jsou schopni se naučit více než stovce lidských slov a vyjadřovat je pomocí znakového systému hluchoněmých. K artikulované řeči nemají základní anatomické předpoklady. Nikdy ale nevnímají znaky na abstraktní rovině, nejsou s to přiřazovat jednomu znaku analogické významy, propojují znaky pouze s tím, co je konkrétní. Žijí a vnímají na rovině „tady a teď“. Je ale jasné, že sami šimpanzi takovou znakovou řeč hluchoněmých nikdy nevynalezli ani nevynajdou.⁶⁸ Zkrátka a dobře, byli vycvičeni lidmi k tomuto způsobu komunikace. I když přijmeme právě uvedené upřesnění o řeči šimpanzů, můžeme i dnes souhlasit s Cateriniho tvrzením:

Žádný živoch nemyslí a žádný živoch nemluví, vyjma člověka. Řeč a myšlení jsou neoddělitelné ... slovo je vtělené myšlení.⁶⁹

⁶² „Uzavírám, že zvíře je vlastně stroj.“ – „Concludo, che l'animal bruto è una machina.“ Srov. Raffaello CAVERNI, *De' nuovi studi della filosofia discorso a un giovane studente*, Firenze: Giovanni Careneseccchi e figli, 1877, s. 98.

⁶³ Srov. tamtéž, s. 118.

⁶⁴ Srov. CATERINI S. I., *Dell'Origine dell'Uomo*, s. 275–276.

⁶⁵ Srov. tamtéž, s. 276–277.

⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 286.

⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 289.

⁶⁸ Srov. Václav SOUKUP, *Prehistorie rodu Homo*, Praha: Karolinum, 2015, s. 287.

⁶⁹ „Nessun animale pensa e nessun animale parla, all'infuori dell'uomo. Linguaggio e pensiero sono inseparabili ... la parola è il pensiero incarnato.“ CATERINI S. I., *Dell'Origine dell'Uomo*, s. 291.

Caterini pak podtrhuje obrovský rozdíl mezi člověkem a živočichem následujícím způsobem, který neztrácí na své přesvědčivosti ani dnes:

Jelikož umělá řeč je opravdovým výrazem myšlení a jestliže toto myšlení musí pocházet z účasti na univerzálním rázu projevování se intelektu, pak je naprosto zbytečné směšovat tuto lidskou řeč jakýmkoli způsobem s němými emocemi a se zvukovými projevy živočicha.⁷⁰

Opět jasně vystupuje do popředí obhajoba lidské důstojnosti a jasné odmítání snížení člověka pouze na rovinu rozvinutějšího živočicha. V této záležitosti tedy mezi zastánci aplikovatelnosti Mivartovy teze v rámci katolické teologie a jejich odpůrci neshledáváme žádný rozdíl.

Jako u předchozí části Cateriniho monografie, tak i nyní přistoupíme k dílčímu hodnocení obsahu pasáže věnované filosofické rovině kritiky transformisticky pojmávaného vzniku člověka, respektive lidského těla.

S principiální tezí první kapitoly druhé části bude dnešní teolog i každý soudný člověk souhlasit, protože každý efekt musí mít odpovídající a přiměřenou příčinu. Z uvedeného důvodu i dnes teologové postulují, že evoluce obecně není myslitelná bez tajemného spolupůsobení stvořitelské příčiny, což ovšem není možno dokazovat na rovině přírodovědy stejně jako opačnou tezi danou vyšší příčinností zavrhuje.

Dnešní teolog bude vnímat velmi pozorně také kritiku Mivartovy teze z hlediska jejího implicitního dualismu. Zároveň však není tak zcela zřetelné, proč by bylo nutno vylučovat stvoření lidského těla pomocí vývoje. K obhajobě lidské důstojnosti přece stačí tvrzení o bezprostředním stvoření lidské duše Bohem. Problém dualismu Mivartovy teze se zdá být řešitelný jejím propojením s Braunovou tezí, která postuluje postupný evoluční vznik člověka jak po tělesné, tak po duchovní stránce. Jelikož tato myšlenková operace je poměrně složitá a vyžaduje velmi mnoho místa, na tomto místě nezbývá než odkázat na knihu a místo, kde je toto řešení nastíněno.⁷¹

⁷⁰ „Essendo dunque il linguaggio artificiale la vera espressione del pensiero, e dovendo esso ritrattare per partecipazione il carattere universale della manifestazione intellettuale, è cosa al tutto vana il confonderlo con le mute emozioni, o colle voci inarticolate del bruto.“ Tamtéž, s. 294.

⁷¹ Srov. Ctirad V. Pospíšil, *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost. Čeká katolická teologie 1850–1950 a výzvy přírodních věd v širším světovém kontextu*, Praha: Karolinum, 2017, s. 345–354. Zkráceně si dovolíme tvrdit, že zatímco na rovině nástrojové technologie a komunikační dovednosti nacházíme jasný předěl mezi lidským a ještě nelidským

V zásadě je třeba dát Caterinimu za pravdu, když podtrhuje odlišnost mezi smyslovou povahou živočišného vnímání a lidským intelektem schopným abstrakce, indukce a dedukce. Tako postřehy námi představovaného autora o odlišnosti mezi přirozeným jazykem zvířat a umělým jazykem lidí a o odlišných mentálních schopnostech jsou do dnes aktuální.⁷²

Vysoce pozitivně je třeba hodnotit Cateriniho obhajobu smyslového poznání a citění živočichů. Ačkoli dnes máme v záležitosti přijímání evolučního vzniku/stvoření člověka blíž k R. Cavernimu, v této záležitosti bychom spíše souhlasili s P. Caterinim. Ve hře je totiž opět etika našeho chování k rozumem neobdařeným tvorům, s nimiž rozhodně nesmíme zacházet jako s neživými věcmi, případně s biologickými „stroji“ na výrobu potravin.⁷³

2.3 *Problematika evolučního vzniku člověka z teologického hlediska*

První kapitola třetí části se otevírá obhajobou nemožnosti rozporu mezi pravou přírodní vědou a vírou, protože přirozený i nadpřirozený řád mají stejného Původce.⁷⁴ Pak následuje ostrá kritika toho, co tvrdil ve své monografii R. Caverni,⁷⁵ totiž že v Písmu musíme rozlišovat bož-

---

jen obtížně, protože tyto vrstvy lidské psychiky by se zřejmě rozvíjely v procesu humanizace plynule, případně skokově, na rovině mravního vědomí takový předěl existuje zcela evidentně, protože jedině člověk má vědomí odpovědnosti, správného a nesprávného jednání, což o lidoopovi a ještě ne zcela lidském hominidovi neplatí. Postupný vývoj psychických schopností by tudíž odpovídal Braunově tezi, zatímco zrod lidského ducha by spadl v jedno s probuzením mravního vědomí.

⁷² „Z tohoto hlediska se člověk od lidoopa liší především úrovní mentálních modelů, které je jeho mysl schopna vytvářet, přičemž jedním ze základních projevů této výlučnosti je schopnost vyprávění – narativita, zakládající koherentní kulturní vizi společnosti.“ Ivo. T. BUDIL, *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, Praha: Triton 1995, s. 173.

⁷³ V dané souvislosti se mi vybavuje moudré ponaučení pana docenta Jana Příbyla, odborníka v oblasti zemědělství a trvalého jáhna, který nám vícekrát kladl na srdce, že obilniny ani maso se nevyrábějí, protože obilí se pěstuje a dobytek se chová, tak o tom alespoň mluvili staří hospodáři. S nemalou dávkou humoru nám rovněž vypravoval, jak za dob reálného socialismu musel arabským studentům na zemědělské fakultě v Praze přednášet chov velbloudů.

⁷⁴ Srov. CATERINI S. I., *Dell'Origine dell'Uomo*, s. 295–306.

⁷⁵ „Mně se tudíž jasně jeví, že se ve zjevených knihách musí rozlišovat dvě vrstvy, tedy božská, která přináší pravdy víry, a ta je neomylná, a ta, která předkládá poznatky, jež

ské zjevení a lidskou stránku biblického sdělení.⁷⁶ Víme, že spory o možnost aplikace Mivartovy teze v oblasti katolické teologie byly úzce spjaty s problematikou vnímání kompetence Božího slova. V této věci jsou Cateriniho teze na samotné hranici fundamentalismu, protože vztahuje nemýlnost Božího slova i na detaily vyprávění o stvoření člověka. Postup italského jezuita je v této věci příliš úzkostlivý, zkosnatělý, a již v době, kdy s touto pozicí vystupoval, se jeho postoje nemohly nedostávat do rozporu se zdravým rozumem.⁷⁷

Druhá kapitola třetí části je věnována přímé konfrontaci mezi Biblí a míněním tradice na jedné straně a transformismem na straně druhé. Stvoření lidské duše přímo Bohem je podle Cateriniho jasně zjeveno v Gn 1,17 a 2,7.⁷⁸ Totéž podle italského odpůrce transformismu platí o bezprostředním stvoření lidského těla Bohem.⁷⁹

Následuje doklad naprostého souhlasu církevních otců v záležitosti bezprostředního stvoření lidského těla Bohem.⁸⁰ Naši pozornosti by však rozhodně neměla ujít pasáž, v níž se Caterini staví proti interpretaci některých Augustinových textů, které určití teologové a křesťanští myslitelé v posledních desetiletích předminulého století vnímali jako výroky velmi otevřené evolučnímu vzniku člověka.⁸¹ Tím se potvrzuje jednak to, že daná interpretace na sklonku 19. století byla na pořadu dne, jednak to, že nejsme zdaleka sami, kdo tyto souvislosti mezi evolučním

---

svatopisci nabyli jistým poznáním přírody, tyto poznatky ovšem mohou být pravdivé, anebo nesprávné stejně jako všechny věci nabyté prostřednictvím přirozeného užití rozumu.“ – „Ond'è che a me pare chiaramente doversi ne'libri rivelati distinguere due parti, la divina è quella che ha per obiettivo le verità di fede ed è infallibile, questa che ha per obiettivo le nozioni della sicurezza acquistata per lo studio naturale degli agiografi, che possono essere vere o false come tutte cose apprese per il naturale uso della ragione.“ Srov. CAVERNI, *De' nuovi studi*, s. 24.

⁷⁶ Srov. tamtéž, s. 306nn.

⁷⁷ Jako doklad lze uvést příklad z české katolické teologie oné doby: „Je na mysli míti, že Bible účel má učiti o Bohu, nikoliv o přírodě. Bible není k tomu, aby odchovala přírodním vědám pěstitele, nýbrž Boha ctitele.“ Jan PROCHÁZKA, „Styky věd přírodních s Biblí,“ ČKD, č. 2 (1888): 87–94; č. 3 (1888): 138–154; č. 4 (1888): 215–225; č. 5 (1888): 285–297; č. 6 (1888): 331–343; č. 7 (1888): 385–391, zde s. 89. Jak vidno, již v osmdesátých letech předminulého století byl český teolog v hodnocení vlastní kompetence Božího slova mnohem blíže Cavernimu než Caterinimu.

⁷⁸ Srov. CATERINI S. I., *Dell'Origine dell'Uomo*, s. 321.

⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 325.

⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 330nn.

⁸¹ Srov. tamtéž, s. 332–334.

vznikem člověka a Augustinovými výroky⁸² vnímají.⁸³ Zkrátka a dobře, Augustin dělal odpůrci transformisticky pojímaného vzniku člověka nemalé starosti. Pokud se jedná o shodu církevních otců v záležitosti bezprostředního stvořitelského působení při vzniku lidské duše, neexistuje ani náznak nějaké výjimky.

Caterini, věren svému způsobu vnímání kompetence biblického textu, vcelku pochopitelně chápe zprávu o Adamovi a Evě jako historický popis skutečného vzniku lidstva, a proto považuje tvrzení o jediném prvním lidském páru za zjevenou pravdu.⁸⁴ Je evidentní, že v pozadí obav o tuto nauku stojí problematika prvotního hříchu.⁸⁵

Poté se vrací otázka stáří lidského rodu. Je potěšitelné, že Caterini netvrdí, že data věku jednotlivých patriarchů v knize Genesis by měla být považována za závazné zjevení.⁸⁶ Jestliže ale součet věku patriarchů nyní není závazným zjevením, proč by nebylo možno připustit, že vyprávění o stvoření prvních lidí je také do jisté míry podmíněno dobovým lidským poznáním? Caterini se však příliš od biblických zpráv neodchyluje, když odhaduje stáří lidstva nanejvýš na 8000 let,⁸⁷ což je poněkud překvapující, protože v části věnované kritice transformismu z hlediska vědy daný autor tvrdí, že věk lidstva je určitě mnohem nižší než sto tisíc let. Logicky vzato je ale osm tisíc let skutečně mnohem méně než oněch sto tisíc.⁸⁸

⁸² Srov. SANT'AGOSTINO, *Opere di sant'Agostino IX/2. De Genesi ad litteram*, Roma: Città Nuova, 1989, 6, 12 (20-21-22); s. 310–315.

⁸³ Srov. Ctírad V. POSPÍŠIL, „Biblista Francis Ernest Gigot (1859–1920), Augustin z Hippo a evoluční vznik člověka,“ *Studia theologica* 20, č. 2 (2018): 169–183.

⁸⁴ Srov. CATERINI S. I., *Dell'Origine dell'Uomo*, s. 341nn.

⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 347–348.

⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 353.

⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 354.

⁸⁸ Relativně obrovské stáří lidstva tehdy mnohé teology děsilo, protože období dějin a hlavně pradějin před Kristem se tak nebývale protahovalo, pročež význam naší historické epochy se z kvantitativního hlediska na první pohled ztrácel v prakticky bezbřehém oceánu času. Není ale třeba propadat panice, neboť není sporu o to, že v posledních dvou tisíciletích na světě žilo výrazně více lidí než v oněch dlouhých několika stech tisících letech před Kristem. Uvědomme si, že podle odhadu paleoantropologů a paleokulturologů například populace neandrtálců žijících na území sahajícím od Portugalska po Altaj stěží přesáhla v době největšího rozmachu sedmdesát tisíc současně žijících jedinců. O našich bezprostředních předcích v době, kdy se živilí sběrem a lovem, platilo cosi obdobného, byť s narůstající rozlehlostí jimi obývaného území toto číslo také mohlo dosáhnout několika set tisíc současně žijících

Podle italského autora publikujícího v *La Civiltà Cattolica* by mělo platit, že zjevenou pravdou je dokonce i to, že každý rostlinný a živočišný druh byl bezprostředně stvořen Bohem.⁸⁹ I zde musíme na základě názorů katolických teologů z osmdesátých let 19. století konstatovat, že Caterini byl v této věci přesvědčeně úzkostlivý, ba zkostrnatělý, když závaznost textu Písma přepínal nad únosnou mez. Mimochodem není nezajímavé, že v daném kontextu neuvádí to, čím argumentovali zastánci možnosti evolučního vzniku druhů v oblasti fauny a flóry, kteří připomínali určité pasáže z děl Řehoře z Nyssy, Augustina a Tomáše Akvinského. Celkový závěr monografie již neobsahuje nic, co by přidávalo něco nového k nám již známému.⁹⁰

Jako u předchozích částí nyní přistoupíme tak říkajíc „zatepla“ k dílčímu hodnocení třetí části Cateriniho monografie. Obecně lze konstatovat, že tato partie celé práce je ve srovnání s oběma předchozími rozhodně nejslabší, což souvisí s jenom stěží udržitelnou koncepcí kompetenčního pole biblického slova, hraničící s fundamentalismem. Caterini teologii, potažmo texty Písma a následné tradice redukuje pouze na potvrzení toho, k čemu dospěl na základě kritiky soudobé přírodovědy a na základě filosofické rozvahy v oblasti antropologie. Je vcelku logické, že odpůrce evoluce z posledních desetiletí 19. století považuje za zjevené mnohé, co ve skutečnosti již v jeho době řadou jeho kolegů za zjevené považováno nebylo.

3. CELKOVÝ ZÁVĚR: MEZI „NATURALISMEM“ A „ANGELISMEM“

Mělo by být pochopitelné, že na tomto místě nebudeme opakovat to, co je obsaženo v dílčích závěrech u jednotlivých partií Cateriniho monografie. Každopádně se potvrdilo, že tento italský odpůrce transformismu má se zastánci Mivartovy teze společný zájem obhajovat důstojnost člověka. I jemu leží na mysli možné neblahé důsledky akceptace transformačního vzniku člověka. Odmítnutí evolučního vzniku lidského těla však s sebou nese riziko opomíjení celé komplexní reality lidství, jež vykazuje nejenom duchovní, ale také animální složky. Lze říci, že Caterini-

---

obyvatel planety Země. Lidská populace začala mohutnět až v době, kdy se přecházelo k zemědělství, tedy v neolitické éře.

⁸⁹ Srov. tamtéž, s. 354–370.

⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 370–380.

ho stanovisko nevyhnutelně povede k určitému „angelismu“ v pojmání člověka, což je vyhraněný protipól někdy až vulgárního „naturalismu“ materialistické koncepce člověka jako rozvinutějšího opa. Zdravým středem se zdá být právě koncepce stavějící na Mivartově tezi, která respektuje jak naši animalitu, tak duchovou transcendenci lidské bytosti. Zkrátka a dobře, pojetí vzniku člověka implikuje také to, jak své vlastní lidství vnímáme a na tomto základě pak vědomě formujeme.

Určitě ale vyšlo najevo, že P. Caterini byl zajímavým a poctivým myslitelem a že jeho dílo stojí za to číst i po více než sto třiceti letech. Nacházíme v něm řadu podnětného a správného, ovšem pochopitelně ve směsici s tím, co bylo jen obtížně udržitelné již v době, kdy tato kniha spatřila světlo světa.

**Pietro Caterini (1847–?),
an Exemplary Opponent of the Evolutionary Origin of Man**

Keywords: Evolution; Origin of Man; Darwinism; Theology of Creation; History of Theology; Exegesis; Old Testament; the Book of Genesis

Abstract: In this paper, the author presents Pietro Caterini, who ranked among the important opponents of Mivert's thesis among Catholic theologians in the 1870s and 1880s in Italy. He published 37 anti-darwinian studies in *La Civiltà Cattolica* and then a nearly 400 page long book with the same content. The author analyses in detail the above-mentioned book and discovers that not everything in Caterini's argumentation can be viewed as unacceptable. We encounter bright places, e.g. the resolute refusal of racism, but also dark places, e.g. the unacceptable extent of the competence of the biblical message, which is sometimes understood in a nearly fundamentalist way.

prof. Ctirad Václav Pospíšil, Th.D.
TF JU
Kněžská 8
České Budějovice
cpospisil@volny.cz